

*Дробязко Ю. І., Лебедева М. О.,
Національний технічний університет України "КПІ", м. Київ*

АНАЛІЗ-ДИСКУРС ОЦІННОЇ СЕМАНТИКИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ

У статті розглядається функціонування мовних одиниць англійської та української мов з оцінною семантикою у публіцистичному дискурсі на матеріалі двомовних періодичних видань.

Ключові слова: публіцистичний дискурс, синтагма, оцінна лексика, адекватний переклад, контекст.

В статье рассматривается функционирование языковых единиц английского и украинского языков с оценочной семантикой в публицистическом дискурсе на материале двуязычных периодических изданий.

Ключевые слова: публицистический дискурс, синтагма, оценочная лексика, адекватный перевод, контекст.

This article deals with functioning of English and Ukrainian language units with evaluative meaning in the journalistic discourse on the basis of bilingual periodicals.

Key words: journalistic discourse, syntagma, evaluative lexics, equivalent translation, context.

На сьогодні, проблеми оцінної семантики займають важливе місце в лінгвістичних дослідженнях, їх вирішення має практичне значення для лексикографії, перекладу, соціолінгвістики, лінгвопсихології, прагматики міжособистісної та міжнаціональної комунікації, когнітивістики. Взаємозв'язок мови, культури та мислення, народне світобачення і світосприйняття в найбільш повній та експресивній формі проявляються у мовних одиницях, що несуть в собі оцінне конотативне значення, які відтворюють мовні картини світу в яскравих образах первинної чи вторинної номінації.

До дослідження категорії оцінки були здійснені різні підходи. В.І. Шаховський розглядає основні закономірності функціонування лексики англійської мови, в якій відображені емоції людини, пропонуючи категоризацію емоцій за компонентами семантики, типами лексики, функціонуванням цієї системи при вираженні емоцій [1]. Лінгвопсихологічні дослідження семантичного поля емоцій в російській, англійській та німецькій мовах, що проводилися В.З. Дем'янковим, Л.В. Вороніним, А.І. Сергеевим та Д.В. Сергеевою, дозволяють зіставити словотвір, етимологію та внутрішню форму слова з семантикою та прагматикою [2]. Проблема закономірностей семантичної мотивації назв емоцій, дистрибуції означених назв у мовленні, художній літературі розглядалась Ю.Д. Апресяном [3]. Метафоричні образи, асоціації з явищами природи, зафіксовані у мові за допомогою бінарних опозицій, слугують джерелом предикатів для назв емоцій і почуттів, за висновком етимологічного аналізу метафоричних назв емоцій П.О. Селігей [4, с. 32]. У рамках когнітивної лінгвістики емоції розглядаються як фрейми (А.Б. Феоктистова), моделі з концептуальним змістом і структурою (Дж. Лакофф), пов'язуються з символічними образами (Н.Д. Арутюнова). О.Ю. Лозова визначає лінгвокогнітивні механізми репрезентації емоцій у конкретних контекстуальних моделях [5, с. 241].

В рамках публіцистичного дискурсу оцінна семантика набуває особливого значення, адже реалізація прагматичного потенціалу тексту частіше є важливішою за передачу значення окремих мовних одиниць. На сьогодні, попри велику кількість праць пов'язаних з адекватністю перекладу оцінної лексики загалом, розгляд шляхів перекладу та особливостей функціонування англійських та українських мовних одиниць, що несуть в собі оцінну семантику, в публіцистичному дискурсі, носить переважно факультативний та периферійний характер, а отже визначає **актуальність** і своєчасність проведення цього дослідження.

Метою цієї статті є виявлення особливостей функціонування мовних одиниць з оцінною семантикою англійської та української мов в публіцистичному дискурсі.

Матеріалом дослідження були обрані статті з електронних версій українських двомовних періодичних видань ("День", "Дзеркало тижня", "Україна молода") за період з 2008 по 2010 рік.

У проведеному дослідженні дискурс, загалом, і публіцистичний дискурс, зокрема, відіграє важливу роль, тому слід детальніше розглянути це поняття. Основна відмінність дискурсу від тексту полягає у властивих першому ідеях розвитку та зумовленості екстралінгвістичними чинниками, а відмінність між дискурсом і мовленням – у чітко вираженій соціальній орієнтації першого й індивідуальному характерові другого.

Дискурс – це своєрідне "віддзеркалення" тексту в свідомості конкретного індивіда у конкретній ситуації в конкретний момент. На відміну від тексту, він є носієм не тільки інформації, а й усього, що її спричинило: чинників, що породжують нову інформацію і нові тексти. "Записати" дискурс повністю так само неможливо, як неможливо "записати" хоча б одну мить життя людини – у всій сукупності її слухових і зорових вражень, дотикових, нюхових, смакових, соматичних відчуттів, психологічних переживань, потоку думок тощо [6, с. 173].

Процес семантичного розгортання дискурсу фіксується у сукупності синтагм, котрі можна виділити на всіх рівнях мови (як на рівні словосполучення, так і на морфемному (морфосинтагми), на міжфазовому (фразосинтагми) рівнях і т. п.).

Будь-яка синтагма, в силу реляційно-операційної двоїстості дискурсу, може бути подана і як двокомпонентна структура, і як двофазова дія. Синтагма, як мовна дія, складається з двох фаз: підготовчої (профазі) і виконавчої (епіфазі); друга фраза впливає з першої. У значеннєвому плані епіфаза перетворює або ж результує той зміст, носієм якого є профаза [6, с. 184].

Семантичне наповнення і прагматика публіцистичного дискурсу зумовлюють наявність у його основі

оцінних концептів, які нерідко мають категорійне значення. Безпосередній зв'язок публіцистичного дискурсу з ціннісними орієнтаціями в суспільстві дає всі підстави віднести його до оцінних дискурсів, в яких визначальними прагматичними структуро-творчими чинниками є аксіологічні стратегії.

Методологічною передумовою адекватного перекладу публіцистичного повідомлення є принцип діалектичної взаємозалежності форми та змісту. Порушення цього принципу на користь одного з двох компонентів може завдати повідомленню значних втрат [7, с. 42], оскільки, як зазначає А.В. Федоров, зміст першотвору існує не сам по собі, а тільки в єдності з формою, з мовними засобами, в яких він втілюється, і може бути переданим при перекладі тільки за допомогою мовних засобів [8, с. 25].

Передача емоцій та їхніх відтінків іншою мовою є складним завданням, оскільки емоції, будучи категорією загальнолюдською, у кожній конкретній мові знаходять національно-специфічне відображення. Дослідження мовних одиниць, що здатні передати конотативну інформацію в оригіналі та перекладі, дає змогу зробити певні висновки стосовно досягнення міжмовної еквівалентності при перекладі публіцистичного повідомлення за рахунок збереження адекватності емоційних оцінок у англійських та українських варіантах двомовних газет. Виникає нагальна потреба виявити альтернативні можливості передавання емотивно-оцінної інформації в перекладі.

Пригадаймо загальновідоме визначення перекладу А. В. Федоровим: “Перекласти – означає виразити правильно й повністю засобами однієї мови те, що вже раніше виражене засобами іншої мови” [9, с. 68]. Тексти газетно-публіцистичного стилю – мовленнєва комунікативна дія, спрямована на реципієнта – читача першотвору або перекладу, між якими з'єднувальною ланкою є перекладач. Тому для повного й адекватного сприймання і передавання в перекладі конотативної інформації інтерпретатор першотвору повинен мати певні знання про знаки мови та вміти оперувати ними.

Зрозуміло, що механічне відтворення емоційної оцінки в іншій мові не завжди відповідне тому, яке є в мові-джерелі, а подекуди й неможливе.

Двомовні варіанти періодичних видань дозволяють зіставити їх в аспекті адекватної передачі емоційної оцінки. На основі практичного матеріалу зроблено висновок, що дослівний переклад оцінних мовних одиниць є ефективним лише в тому випадку, коли еквіваленти, контекстуально нейтральні аналоги або припустимі контекстом заміни, викликають адекватну реакцію в реципієнта перекладу та не призводять до зниження експресивності або емоційної нейтралізації.

Дослідження проводилося на рівні слова, словосполучення, речення, надфразової єдності та тексту. Найчастіше для позначення позитивної та негативної оцінки в проаналізованих публіцистичних текстах на лексичному рівні використовувалися дієслова (412 одиниць), прикметники (350 одиниць), іменники (185 одиниць) та прислівники (245 одиниць).

Результати аналізу показали, що двомовні періодичні видання досить часто пропонують читачеві близький, а не ідентичний варіант. Одним із проявів цього є те, що оцінні компоненти однієї мови просто опускаються при перекладі. Причина цього – дещо зсунуті експресивно-емоційні акценти. Це спостерігається у перекладах, в яких перекладач враховує насамперед семантику, проте не завжди відображає експресивність і емотивну оцінку, закладену в оригіналі. Взагалі пріоритет у перекладі належить денотативному аспекту. Конотативний вибір іде за денотативним і підпорядковується йому.

В проаналізованих двомовних виданнях виявлено такі види емоційно-оцінної неадекватності: конотативна нерівновага; опущення емоційної семантики; емотивно-оцінна надлишковість /недостатність; викривлення емоційної оцінки.

Розглянемо декілька прикладів.

Під впливом *представленої могутньої постаті архистратига – всі подальші дива, що розгорталися в небі над Софійською площею, – сприймалися досить природно. Under the effect created by the Archangel's commanding presence, all further miracles which took place in the sky above Sofiiska Square seemed nothing unnatural* [День – №64, 13.04.2010. – С.12]. Тут ми спостерігаємо викривлення емоційної оцінки, тому що англійське слово “commanding” має значення “панівний”, “командуючий”, “той що володіє чимось/кимось”, що має в собі негативний відтінок і частіше асоціюється з військовими діями. В той час як українське поняття “могутній” має більш позитивну оцінку, і є більш точною характеристикою постаті архистратига, що радше надихає, аніж керує.

Деякі ініціативи урядовців, зокрема, Дмитра Табачника та Володимира Семиноженка, викликають у суспільстві *невдоволення та роздратування. Some members of government (e.g., Dmytro Tabachnyk and Volodymyr Semynozhenko) are coming up with initiatives that cause public dissatisfaction, even outrage* [День – №65, 14.04.2010. – С.9]. В даному випадку ми спостерігаємо інтенсифікацію оцінної семантики, тобто емотивно-оцінну надлишковість англійського повідомлення, адже негативна оцінка виражена потужніше – використовується не рівнозначний сполучник “and” (як в українській мові), а інтенсифікатор “even” (навіть). До того ж, семантика концепту *outrage* ближча до “грубе порушення закону”, а не “роздратування”, тобто ми спостерігаємо ще й порушення причинно-наслідкового зв'язку.

Наступний приклад покаже навпаки втрату емоційно-оцінної забарвленості. *З появою нового директора, яку злі язики звинувачують у дуже теплих стосунках з With the appearance of a new zoo director which foes accuse of very warm relations with* [Дзеркало тижня. – №24, 24.10.2010. – С. 8]. Англійське *foe* (ворог) має нейтральне емоційне забарвлення, і хоча оцінне значення, загалом, зберігається – відчувається його недостатність.

Отже, оцінна лексика у публіцистичному дискурсі являє собою великий семантичний розряд мовних одиниць. Оцінні одиниці мають часте вживання в мові, внаслідок чого їх роль у передачі прагматичного потен-

ціалу тексту дуже значна. Розглянувши функціонування оцінки в публіцистичному дискурсі, можна зробити висновок: лінгвістичні засоби вираження оцінки мають експліцитне та імпліцитне значення модальності повинності, а їх семантична структура об'єднує властивості оцінки та опису, до того ж остання зменшується по мірі збільшення ступеню суб'єктивності.

Подальші дослідження функціонування мовних одиниць з оцінною семантикою в публіцистичному дискурсі є суттєвим внеском в розвиток лінгвістичних та інших наук.

Література:

1. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1987. – 192 с.
2. Демьянков В. З. Лингвopsихология // Вопросы лингвистики и лингводидактики на современном этапе: Мат. VII научно-практической конференции. – М. : Московский пед. ун-т. – 1999. – С. 45-51.
3. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 37-67.
4. Селігей П. О. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові // Мовознавство. – 2001. – № 1. – С. 24-32.
5. Лозова О. Ю. Емоційно-оцінний фрейм у романі У. Стайрона “Підпали цей дім” // Проблеми сучасної лінгвістики. – Черкаси : ЧДТУ, 2004. – Число 8. – С. 240-245.
6. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність [На матеріалах сучасної газетної публіцистики]: Монографія / За ред. В. Різуна / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 392 с.
7. Федоренко О. Д. Переклад газетного тексту журналістами: реалізація емоційно-оцінної адекватності // Вісник Черкаського університету: [вип. 120: серія “Педагогічні науки”]. – Черкаси, 2008. – С. 41-46.
8. Фёдоров А. В. Основы общей теории перевода. – М. : ВШ, 1983. – 376 с.